

Наукові праці Лісівничої академії наук України
Proceedings of the Forestry Academy of Sciences of Ukraine

<http://fasu.nltu.edu.ua>
<https://doi.org/10.15421/412204>

Article received 2022.08.12
Article accepted 2022.12.29

ISSN 1991-606X print
ISSN 2616-5015 online

@ ✉ Correspondence author
Pavlo Vandzhurak
pavlov.76@ukr.net

103 General Chuprynka st., Lviv, 79057, Ukraine

УДК 630*524.61

Покутські Карпати як природно-лісогосподарський регіон Українських Карпат

П. І. Ванджурак¹, Ю. М. Дебринюк²

Покутські Карпати характеризуються поєднанням низькогірної частини (до 800 м н.р.м.), вкритої буковими лісами з терасово-долинними положеннями та середньогірної – з мішаними хвойно-широколистяними лісами, де гірські хребти сягають висоти від 900 до майже 1500 м н.р.м.

Як базові, межі Покутських Карпат нами прийняті за фізико-географічним районуванням З. В. Гостюк та А. В. Мельника (2017). Проте межі фізико-географічних одиниць не завжди співпадають з межами поширення деревних видів. Для цілей лісогосподарювання основними є децю інші чинники – природне поширення деревних видів, склад лісових насаджень, типи лісорослинних умов, типи лісу, направленість ведення лісового господарства. В окремих випадках насадження з перевагою у складі тих чи інших деревних видів виходять за межі фізико-географічного району, що є цілком логічно, адже для цілей ведення лісового господарства основну увагу акцентують на лісорослинних умовах і типах лісу, а не на геологічних рубежах.

Межі Покутських Карпат за базовими факторами, як основи раціонального лісогосподарювання – типами лісорослинних умов, типами лісу, видовим складом корінної деревної рослинності, економічними умовами ведення лісового господарства уточнювали шляхом використання методу накладення. Встановлена площа вкритих лісовою рослинністю земель Покутських Карпат складає 42,3 тис. га, а загальна площа земель лісогосподарського призначення – 44,7 тис. га.

Лісостани Покутських Карпат мають загалом природне походження. Частка лісових культур серед них становить в середньому 20,5%. Площа штучних насаджень в межах лісогосподарських одиниць коливається в значних межах (від 65 до 1697 га). Частина не вкритих лісовою рослинністю ділянок складає лише 4,8% і також змінюється в значних межах – від 11 до 370 га. Не вкриті лісовою рослинністю землі представлені переважно свіжими зрубками та незімкнутими лісовими культурами.

Ключові слова: Покутсько-Буковинські Карпати; фізико-географічний регіон; природно-господарський район; лісогосподарські об'єкти; лісогосподарські межі Покуття.

Вступ (Introduction). Покутські Карпати розташовані у північно-східній частині північно-східного мегасхилу Українських Карпат і займають площу 659,7 км², що становить близько 3% загальної території Карпат в Україні (Гостюк, Мельник, 2017b). За даними цих же авторів, площа лісів Покутських Карпат становить 39,1 тис. га. Близь-

ко 30,3% території Покуття віднесено до природно-заповідного фонду.

У літературних джерелах 17-18 ст. цю територію називали «кутом» Галичини, звідки й походить назва «Покуття». Покутськими Карпатами вважають невисокі за абсолютними висотами (700-800 м н.р.м.) гори (низькогірні хребти), які про-

¹ Ванджурак Павло Іванович – аспірант. Національний лісотехнічний університет України, вул. Генерала Чупринки, 103, м. Львів, 79057, Україна. Тел.: +38-097-458-62-39. E-mail: pavlov.76@nltu.edu.ua ORCID: <http://orcid.org/0009-0007-5466-5824>

² Дебринюк Юрій Михайлович – академік Лісівничої академії наук України, академік-секретар ЛАН України, доктор сільськогосподарських наук, професор кафедри лісових культур і лісової селекції. Національний лісотехнічний університет України, вул. Генерала Чупринки, 103, м. Львів, 79057, Україна. Тел.: 032-235-30-12, +38-067-195-78-36. E-mail: debryniuk_ju@ukr.net ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-0994-349X>

стягаються від р. Лючки до долини р. Черемош в межах Бориславсько-Покутської підзони Передкарпатського прогину (Койнов, 1973; Гілецький, 2012). Інші автори (Воропай, Куниця, 1966) територію Покутсько-Буковинських Карпат відносили до середньогір'я. Покуття трактують також як історико-географічну область України у південно-східній частині Івано-Франківської обл. (Геогр. енцикл. України, 1993).

За *геоботанічним* районуванням України (Білик та ін., 1977) Покутські Карпати, як окрему рангову одиницю, не виділяють. Вони входять до складу Покутсько-Буковинського підрайону Болахівсько-Берегометського району Карпатського округу. Територію підрайону поділено на дві частини: низькогір'я (до 800 м н.р.м.) та зі стрімкими схилами середньогір'я (до 1483 м н.р.м., г. Ротило). За *лісогосподарським* районуванням (Генсірук та ін., 1981) територію Покутських Карпат віднесено до Зовнішніх Карпат з буковими і темнохвойно-буковими лісами Гірськокарпатського лісогосподарського округу. За *фізико-географічним* районуванням (1968) Покутські Карпати віднесено до підобласті Покутсько-Буковинських Карпат області Зовнішніх Карпат. Варто зауважити, що у згаданих районуваннях йдеться про Покутсько-Буковинські Карпати, тоді як окремо Покутські Карпати, як район (чи регіон), не виділяли.

Загалом гірська територія Покутсько-Буковинських Карпат представлена системою паралельних хребтів (найбільші з них – Карматура, Кам'янистий, Брусний, Сокильський, Шурдин), розділених річковими долинами Пістиньки, Рибниці, Черемошу, Серету та ін. (Геогр. енцикл. України, 1993).

З.В. Гостюк, А.В. Мельник (2017b) розглядають Покутські Карпати як історико-географічний або природно-господарський район, який охоплює гірську Карпатську частину Покуття і знаходиться в межах Косівського і частково – Верховинського районів Івано-Франківської області. Південно-східною межею Покутських Карпат автори вважають р. Черемош, а північно-східна, північно-західна та південно-західна межі співпадають з межами фізико-географічних районів низькогірних і середньогірних хребтів Покутсько-Буковинських Карпат. Межі цих районів загалом співпадають з межами геоморфологічних підрайонів Покутського низькогір'я та середньогір'я.

Потрібно зазначити, що між Покутськими та Буковинськими Карпатами існують певні відмінності в природних умовах, зокрема, у геологічній будові та рельєфі (Гостюк, 2018). Ці складові, безсумнівно, мають вплив на ґрунтово-кліматичні умови, що, своєю чергою, зумовлює формування на території Покуття лісових фітоценозів характерно складу і продуктивності, відмінного від таких на сусідніх територіях. Тому існують вагомі підстави розглядати Покутські Карпати як окремий цілісний природно-господарський регіон, який потребує вивчення з погляду охорони і раціонального використання природних ресурсів, насамперед – лісових.

Згідно схеми фізико-географічного районування Українських Карпат (Цись, 1964; Рыбин, Цись, 1968), Покутські Карпати віднесено до фізико-географічної області Зовнішніх Карпат, підобласті Покутсько-Буковинських Карпат, яку поділяють на два райони – низькогір'я та середньогір'я. Покутські Карпати займають північно-західні частини двох районів – низькогірних і середньогірних хребтів Покутсько-Буковинських Карпат.

Подібні природно-територіальні одиниці знаходимо і на схемі фізико-географічного районування України, розробленого О.М. Мариничем та ін. (2009). На території Покутських Карпат, які віднесено до Зовнішньокарпатської фізико-географічної області, виділено два райони – Космацько-Вижницький та Криворівнянсько-Дихтинський.

Л.І. Воропай, М.О. Куниця (1996) у схемі районування Українських Карпат виділили окремий фізико-географічний район – Покутські Карпати, територія якого простягається від р. Прут до р. Черемош та її лівої притоки – р. Чорний Черемош у вигляді низки середньогірних хребтів. К.І. Геренчук (1968) у межах Покутських Карпат виділив два ландшафти – низькогірний Прутський (між р. Лючка і Черемош) і середньогірний Космацький (між Покутським і Ворохтянсько-Кривопільським середньогір'ям).

З.В. Гостюк, А.В. Мельник (2017a) на території Покуття виділили два райони: I – район середньогірних Покутсько-Буковинських Карпат з дев'ятьма ландшафтами; II – район низькогірних Покутсько-Буковинських Карпат з 11-ма ландшафтами. Загалом, ландшафти Покутських Карпат згадані вище автори об'єднують у два види – Покутський середньогірний, який належить до Середньо-скибового типу ландшафту та Покутський низькогірний, що належить до Низькогірно-скибового типу ландшафту. Різка зміна стрімкості схилів фіксує природну межу між Покутським низькогір'ям і Верховинським середньогір'ям.

За даними Н.Н. Рибіна, П.Н. Цися (1968), район низькогір'я Покутських Карпат характеризується невисокими положеннями, вкритими лісами з перевагою бука лісового з висотними відмітками до 800 м н.р.м. Смугу низькогір'я перетинають долини річок Черемоша, Рибниці, Пістиньки, Лючки. Переважаючими у цьому районі є дерново-буроземні опідзолені ґрунти. Район середньогір'я Покутських Карпат розташований у внутрішній частині підобласті Покутсько-Буковинських Карпат, і представлений місцезположеннями висотою 900-1500 м н.р.м. (г. Ротило – 1483 м). Середньогірні хребти вкриті ялицево-смерековими та смерековими лісами. Останні приурочені до прохолодної термічної зони. Переважаючими тут є середньо-опідзолені буроземи, а на найвищих хребтах сформувалися гірсько-підзолисті ґрунти.

Метою роботи є встановлення переліку і площ лісогосподарських об'єктів, уточнення їхніх меж, що відносяться до регіону Покутських Карпат, а також категорій земель та їхніх площ.

Методичні підходи (Methodological approaches).

Визначення місця Покутських Карпат у системі лісогосподарського районування Українських Карпат ми здійснили шляхом аналізу існуючих схем геоботанічного (Білик та ін., 1977), лісорослинного (Горшенин, Шевченко, 1954) та лісогосподарського (Генсірук та ін., 1981) районувань з урахуванням меж фізико-географічного (Рыбин, Цись, 1968; Гостюк, Мельник, 2017b) та ландшафтного (Гостюк, Мельник, 2017a; Гостюк, 2018) районувань досліджуваного регіону.

Межі Покутських Карпат за базовими факторами, як основи лісогосподарювання – *типами лісорослинних умов, типами лісу і складом деревної рослинності* уточнювали шляхом використання методу накладення (Иваненко, 1977). Останній передбачає співставлення («накладання») меж фізико-географічного, геоботанічного, лісорослинного, лісогосподарського районувань з урахуванням дій кліматичних чинників. Ці аспекти враховано у кожному конкретному випадку, у зв'язку з чим межі Покутських Карпат, як окремого природно-лісогосподарського регіону, на основі подібності типів лісорослинних умов, типів лісу і складу деревної рослинності дещо відрізняються від меж його фізико-географічного (Мельник, 1999; Гостюк, Мельник, 2017b) районування.

Для уточнення меж Покутських Карпат, як *природно-лісогосподарського регіону*, використовували топографічні карти (1:200 000) з горизонталями, проведеними через 20 м. Також використовували карти-схеми категорій лісів лісогосподарських підприємств, які провадять свою діяльність на території Покутських Карпат.

Результати досліджень (Research results).

Межі Покутських Карпат добре виражені рельєфно і загалом узгоджуються з геологічними рубежами, елементами гідрологічної мережі, межами фізико-географічних, геоботанічних і лісорослинних районів.

Як базові, межі Покутських Карпат нами прийняті за фізико-географічним районуванням, розробленим для цього регіону З.В. Гостюк та А.В. Мельником (2017b). Проте потрібно зауважити, що межі фізико-географічних одиниць не завжди співпадають з межами поширення деревних видів. Для цілей лісогосподарювання основними є дещо інші чинники – природне поширення деревних видів, склад лісових насаджень, типи лісорослинних умов, типи лісу, направленість ведення лісового господарства. В окремих випадках насадження з перевагою у складі тих чи інших деревних видів виходять за межі фізико-географічного району, що є цілком логічно, адже для цілей ведення лісового господарства основну увагу акцентують на лісорослинних умовах, а не на геологічних рубежах. Поряд з цим, рослинний покрив нами розглядається як елемент фізико-географічного комплексу, що виключає можливість відриву складу рослинності від умов зовнішнього середовища і забезпечує розгляд цих двох елементів у тісному взаємозв'язку.

Межі регіону, з погляду раціонального ведення лісового господарства, визначені видовим складом корінної деревної рослинності, характерними типами ґрунтів і ґрунтотвірних порід, кліматичними умовами, а також економічними можливостями ведення лісового господарства.

Отже, південно-східна межа Покутських Карпат, з урахуванням типів лісу і складу корінних лісостанів, проходить по р. Черемош від с. Устеріки до с. Тюдів, де повертає на північний захід, проходячи поблизу с. Старі Кути, м. Косів, с. Уторопи та смт Яблунів, утворюючи північно-східну межу регіону. Північна межа Покутських Карпат проходить по лінії смт Яблунів–с. Люча–с. Текуча, включаючи кв. 25-31 Березівського л-ва. Західна межа Покутських Карпат проходить між Покутським і Ворохтянсько-Кривопільським середньогір'ям, виділений К.І. Геренчуком (1968), що загалом співпадає з межею лісового фонду Космацького л-ва. Далі межа Покуття проходить по малому вододілу між річками Прутець Чемерівський і Лючка, захоплюючи лісові масиви урочищ Волова та Бережниця, проходячи по верхів'ї р. Волова, далі – по хребту Діл, опускаючись до р. Ільця в с. Кривопілля, і далі – по р. Чорний Черемош через села Верхній Ясенів, Рівня, Вигода, утворюючи південну (південно-західну) межу Покутських Карпат, включаючи лісовий фонд Устеріцького л-ва філії «Гринявське ЛГ» (рис.).

Подібним чином фізико-географічну південно-західну межу Покутських Карпат визначено З.В. Гостюк та А.В. Мельником (2017b) – від присілка Стаїще (с. Кривопілля) до с. Стебні (дещо на південь від с. Устеріки).

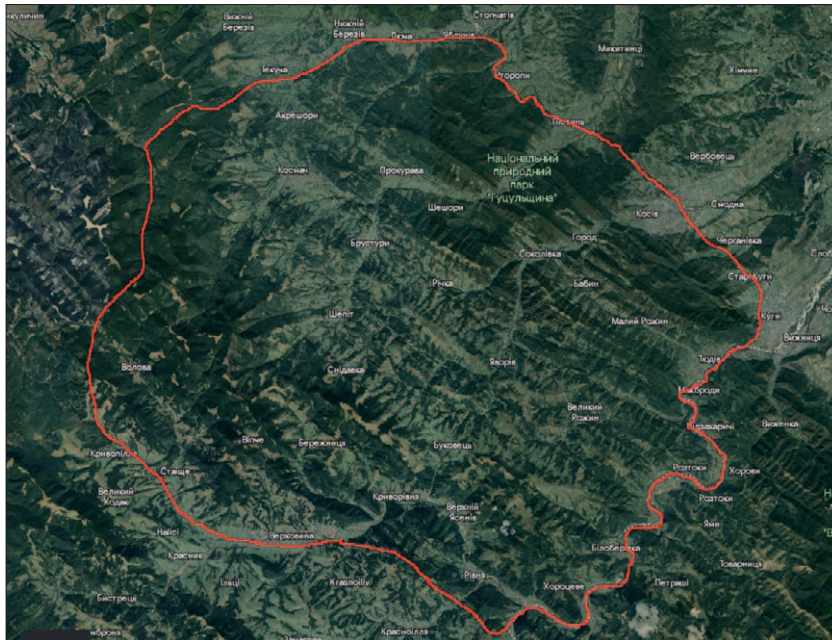
Лісове господарювання на території Покуття здійснюють шість лісокористувачів (табл.). Зокрема, лісовий фонд Косівського РП «Райагроліс» займає найбільшу територію Покутських Карпат і представлений лісостанами п'яти лісництв загальною площею 13471,6 га. Дещо меншу площу на території лісів Покуття займають лісостани філії «Кутське ЛГ», представлені лісовим фондом п'яти лісництв загальною площею 10401,7 га.

До складу Покутських Карпат також віднесено частину території НПП «Гуцульщина» загальною площею 6728 га. Так, лісовий фонд Шешорського і Косівського ПНДВ до складу регіону входить повністю, а Старокутського ПНДВ – лише частково.

Подібну площу (5554,4 га) на території Покуття займають лісові масиви Верховинського районного лісгоспу, представленого трьома лісництвами, з яких лісостани Верхньоаясенівського л-ва входять до складу регіону повністю, а Верховинського і Довгопільського – лише частково.

Лісовий фонд філії «Верховинське ЛГ» представлений на території Покутських Карпат двома лісництвами загальною площею 5311,4 га, а філії «Гринявське ЛГ» – лише Устеріцьким лісництвом (2877 га), лісовий фонд якого повністю віднесено до регіону Покутських Карпат.

Схили до 800 м (низькогірна частина) вкриті переважно буковими, ялицево-буковими, рідко –

Таблиця. Розподіл площі земель лісгосподарського призначення за їх категоріями в розрізі організацій-користувачів лісового фонду

Table. Distribution of the area of forestry land by category according to the organization-users of the forest fund

№ з.п.	Назва організації	Перелік кварталів, що відносяться до регіону	Вкриті лісовою рослинністю ділянки, га	В т.ч. лісові культури, га	Не вкриті лісовою рослинністю ділянки, га	Разом лісових ділянок, га	Нелісові землі, га	Загальна площа земель л/г призначення, га
1	2	3	4	5	6	7	8	9
1	Кутське л-во філія «Кутське ЛГ»	усі квартали	2038,4	311,4	61,1	2099,5	24,5	2124,0
2	Старокутське ПНДВ НПП «Гуцульщина»	кв. 1-9, 24, 25	877,0	78,5	31,9	908,9	4,1	913,0
3	Кобаківське л-во РП «Косівський райагроліс»	кв. 22, 26, 27, 29-35	1182,2	100,3	29,2	1211,4	6,6	1218,0
4	Косівське л-во філія «Кутське ЛГ»	кв. 20-22, 23-26	591,4	65,7	11,3	602,7	4,3	607,0
5	Косівське ПНДВ НПП «Гуцульщина»	усі квартали	1637,7	292,1	61,5	1699,2	17,8	1717,0
6	Шешорське ПНДВ НПП «Гуцульщина»	усі квартали	3959,7	513,6	160,2	4119,9	35,1	4155,0

1	2	3	4	5	6	7	8	9
7	Яблунівське л-во філія «Кутське ЛГ»	усі квартали, окрім кв. 1-6, 32-34	2360,3	610,9	69,0	2429,3	30,7	2460,0
8	Нижньоберезівське л-во РП «Косівський райагроліс»	кв. 4, 7, 8, 11, 12, 15, 19-23, 26, 28-34	1822,7	265,3	63,9	1886,6	2,4	1889,0
9	Березівське л-во філія «Кутське ЛГ»	кв. 25-31	870,7	94,9	53,2	923,9	15,1	939,0
10	Космацьке л-во філія «Кутське ЛГ»	усі квартали	4223,5	1459,3	122,8	4346,3	61,7	4408,0
11	Шепітське л-во РП «Косівський райагроліс»	усі квартали	2682,3	1219,0	33,5	2715,8	19,2	2735,0
12	Верховинське л-во філія «Верховинське ЛГ»	усі квартали, окрім кв. 20-26	4089,6	1696,8	269,6	4359,2	47,6	4406,8
13	Верховинське л-во Верховинського районного лісгоспу	кв. 4-6, 12, 13, 15, 16, 21-28	1606,1	125,8	91,0	1697,1	14,9	1712,0
14	Верхньоаясенівське л-во Верховинського районного лісгоспу	усі квартали	2966,8	356,1	169,5	3136,3	18,7	3155,0
15	Красницьке л-во філія «Верховинське ЛГ»	кв. 1-10	908,5	146,3	43,7	952,2	16,3	968,5
16	Довгопільське л-во Верховинського районного лісгоспу	кв. 2-6, 14, 16	693,8	89,5	27,2	721,0	–	721,0
17	Устеріцьке л-во філія «Гринявське ЛГ»	усі квартали	2507,4	793,7	369,6	2877	14,0	2891,0
18	Яворівське л-во РП «Косівський райагроліс»	усі квартали	3567,7	260,7	195,2	3762,9	35,1	3798,0
19	Роженське л-во РП «Косівський райагроліс»	усі квартали	3743,6	218,0	151,3	3894,9	17,1	3912,0
Всього			42329,4	8697,9	2014,7	44344,1	385,2	44729,3

Поряд із лісовим фондом Кутського л-ва, південно-східну межу Покуття формує частина насаджень Старокутського ПНДВ НПП «Гуцульщина» (кв. 1-9, 24, 25), що знаходяться на південний захід від м. Косова в бік сіл Город і Бабин.

За характерним складом деревної рослинності і типами лісу до складу Покутських Карпат віднесено також частину лісового фонду Кобаківського л-ва РП «Райагроліс» (кв. 22-26, 27, 29-35), що розташовані на південний захід від сіл Старі Кути і Черганівка та представлені буковими і грабово-буковими лісостанами.

Лісовий фонд Косівського л-ва до складу регіону входить лише частиною, представлений низькогір'ям (кв. 20-26), вкритого переважно буковими лісами. Інша частина лісового фонду лісництва виходить за межі Покутських Карпат, і представлена буковими та дубово-буковими лісами.

Поряд із лісовим фондом Косівського л-ва, північно-східну межу Покутських Карпат формують також ліси Косівського і Шешорського ПНДВ НПП «Гуцульщина», які територіально повністю входять до складу регіону і представлені буковими та ялицево-буковими лісостанами. Ліси розташовані переважно в межах водозбору р. Пістинька.

Лісові масиви Косівського ПНДВ, а також переважна більшість лісових масивів Шешорського ПНДВ відносяться до низькогірної частини Покуття. Виняток становить невелика частина лісів у районі хребта Брусний (Шешорське ПНДВ), де висоти складають понад 800 м н.р.м.

Лісовий фонд Яблунівського л-ва майже повністю входить до складу низькогірної частини Покуття, представлений буковими та ялицево-буковими лісостанами, окрім кв. 1-6 (за межами р. Лючка, яка обмежує північну частину Покуття) і кв. 32-34, які

також знаходяться за північно-східною межею регіону і представлені буковими лісами з домішкою граба звичайного і дуба звичайного.

Північно-західну межу Покутських Карпат формують ліси Нижньоберезівського л-ва (РП «Райагроліс»), більша частина яких представлена буковими лісостанами і менша – буково-ялицево-смерековими, що межують безпосередньо з лісовим фондом Космацького л-ва. Частина лісового фонду Нижньоберезівського л-ва знаходиться за північною і північно-східною межами Покутських Карпат.

Лісовий фонд Березівського л-ва входить до складу регіону частково (кв. 25-31), який розташований на правому березі р. Лючка, і визначає північну межу Покутських Карпат. Лісовий фонд представлений високопродуктивними буковими деревостанами, що ростуть в умовах свіжих і вологих бучин та субучин.

Лісовий фонд Космацького л-ва визначає північно-західну межу Покуття і більшою мірою представляє середньогірну частину регіону. Західна межа лісового фонду Космацького л-ва співпадає з межею Ворохтянсько-Кривопільського середньогір'я. Лісовий фонд представлений буково-ялицево-смерековими, ялицево-смерековими та у найвищій частині – смерековими лісостанами. На території лісового фонду Космацького л-ва знаходяться одна із найбільших вершин Покутських Карпат – г. Грегит (1472 м).

У межах басейну р. Брустурка (с. Шепіт, с. Брустури) знаходиться лісовий фонд Шепітського л-ва площею 2735 га, представлений переважно низькоповнотними ялицево-буковими та буково-ялицево-смерековими лісостанами. У межах території лісництва на землях сільськогосподарського призначення в 50-60-ті роки минулого століття були створені монокультури ялини, які на сьогодні, внаслідок зміни клімату та антропогенного впливу, повністю розладнані.

Західна межа Покутських Карпат в їхній середньогірній частині представлена також смерековими, з домішкою бука та ялиці, лісами Верховинського л-ва філії «Верховинське ЛГ». У цій частині західна межа регіону в основному співпадає з межею лісового фонду лісництва, окрім кв. 20-26, що відносяться до Ворохтянсько-Кривопільського середньогір'я. На території лісового фонду лісництва знаходяться найбільші вершини Покутських Карпат (Ротило, Хорде, Версале, Біла Кобила). В цьому районі чітко виділяється частина західної межі Покутських Карпат – по вододілу між річками Прутець Чемерівський і Лючка. Обидві річки належать до басейну р. Прут.

Окремими масивами, що прилягають до лісового фонду Верховинського л-ва філії «Верховинське ЛГ», представлені смерекові лісостани Верховинського л-ва Верховинського районного лісгоспу. Ліси розташовані в межах урочищ Волова, Чорний Потік, Віпче. Такими ж смерековими лісостанами представлений лісовий фонд Верхньосенів-

ського л-ва, який повністю знаходиться в межах досліджуваного регіону і разом з лісовим фондом Устеріцького л-ва формує південно-західну межу Покутських Карпат.

До Покутських Карпат також віднесено кв. 1-10 Красницького л-ва (ур. Бережниця) філії «Верховинське ЛГ», які знаходяться в межах водозбору р. Бережниця.

Південна частина Покутських Карпат представлена частиною лісового фонду Довгопільського л-ва (кв. 2-6, 14, 16) та лісовим фондом Устеріцького л-ва, що розташовані на лівому березі р. Чорний Черемош і представлені ялицево-смерековими і смерековими лісами. Частина лісів Довгопільського л-ва знаходиться в басейні р. Білий Черемош – за межами Покутських Карпат.

Більша частина лісового фонду Яворівського л-ва представлена буковими та ялицево-буковими з домішкою смереки лісами. Лісові масиви розміщені в основному в межах водозбору р. Рибниця і відносяться до низькогірної частини Покуття. Виняток становить невелика площа лісостанів, розташованих в районі хребта Сокільський, де висоти становлять понад 800 м н.р.м.

Безпосередньо з лісовими масивами Яворівського л-ва межують ліси Роженського л-ва, які формують більшу частину південно-східної межі Покутських Карпат – до р. Черемош. Ліси представлені переважно ялицевими та смереково-ялицевими лісами і відносяться до низькогірної частини Покуття.

Лісостани Покутських Карпат мають загалом природне походження. Частка лісових культур серед них становить в середньому 20,5%. Площа штучних насаджень в межах лісгосподарських одиниць коливається в значних межах (від 65 до 1697 га) і залежить, насамперед, від площі лісового фонду, інтенсивності проходження природних лісовідновних процесів та економічних можливостей підприємства.

Частина не вкритих лісовою рослинністю ділянок становить лише 4,8% і також змінюється в значних межах – від 11 до 370 га. Не вкриті лісовою рослинністю землі представлені переважно свіжими зрубами та незімкнутими лісовими культурами.

Нелісові землі у загальній площі земель лісгосподарського призначення Покутських Карпат займають незначну частку (0,86%).

Дискусія (Discussion). Низка дослідників (Горшенин, Шевченко, 1954; Воропай, Куниця, 1966; Рыбин, Цысь, 1968; Білик та ін., 1977; Генсірук та ін., 1981) Покутські Карпати окремо не виділяли, а описували їх як частину Покутсько-Буковинських Карпат або інших територіальних одиниць. Проте М.М. Койнов (1973) на території Івано-Франківської обл. виділив три фізико-географічні області – Покутські Карпати, Горгани та Гуцульські Карпати або Чорного-Гринявські гори. За цією схемою районування Покутські Карпати розташовані в межах двох фізико-географічних районів – Покутських Карпат і Запрутських Горган.

На відмінності в природних умовах між Покутськими та Буковинськими Карпатами (насамперед – у геологічній будові та рельєфі) звернула увагу З.В. Гостюк (2018). Поряд з цим, З.В. Гостюк, А.В. Мельник (2017b) не вважають Покутські Карпати окремою одиницею фізико-географічного районування, оскільки межі регіону співпадають з межами ландшафтних одиниць різних рангів – ландшафтів, ландшафтних районів та ландшафтних областей. З іншого боку, подібність природно-кліматичних умов на території Покуття зумовлює формування лісової рослинності специфічного складу та високої продуктивності, вивчення особливостей природного та штучного відновлення якої, встановлення її ресурсного потенціалу, забезпечення раціонального господарського використання є важливою передумовою розробки науково-обґрунтованих заходів зі збалансованого розвитку лісового господарства регіону.

Межі території Покутських Карпат дослідники окреслюють по-різному. Ці межі залежать від того, який вид районування розробляють – фізико-географічне, геоморфологічне, ландшафтне тощо. В кожному випадку вибирають ті критерії, які задовольняють умови конкретного виду районування.

Зокрема, під час розробки ландшафтного районування Покутських Карпат З.В. Гостюк, А.В. Мельник (2017a) враховували геологічну будову, літологічний склад, потужність флішових порід та особливості рельєфу.

Г.П. Міллер, О.М. Федірко (1990), як і М.М. Койнов (1973) територію досліджуваного регіону віднесли до двох фізико-географічних областей і районів – Буковинсько-краєвого району Низькогірсько-скибової області та Покутсько-Буковинського району Середньогірсько-скибової області. Південно-західну межу Покутсько-Буковинського регіону згадані вище автори провели по р. Чорний Черемош, а північно-західну межу – по р. Ільця – лівій притоці р. Чорний Черемош.

За результатами досліджень З.В. Гостюк, А.В. Мельник (2017b), північно-західна межа Покутських Карпат проходить від с. Люча по р. Лючка, Акра, Сухий до межі добре вираженого в рельєфі Скибового покриву і Покутських складок – до р. Пістинька Космацька. Далі північно-західна межа Покутських Карпат проходить в межах Скибового покриву від витоків р. Пістинька Космацька до витоків р. Ільця, поблизу с. Кривопілля – до присілка Стайце.

Беручи за основу фізико-географічні межі Покутських Карпат, як окремого природно-господарського району (Гостюк, Мельник, 2017b), для потреб комплексного ведення лісового господарства в умовах Покуття необхідно здійснити деяке корегування меж цього регіону, використавши критерії лісогосподарського районування. У зв'язку з цим, ми виходили із подібності лісорослинних умов і типів лісу, які, в поєднанні з кліматичними умовами, визначають видовий склад деревної рослинності та продуктивність лісостанів. До уваги брали та-

кож подібність і відмінність лісових масивів за характерним складом лісової рослинності та переважаючими породами у поєднанні з природними умовами, які і визначають цей склад.

Виходячи із сказаного вище, межа (умовно – *лісогосподарська*) Покутських Карпат, порівняно із фізико-географічною межею, дещо «відсунулась» на північний схід від м. Косів, сіл Пістинь та Уторопи, включивши до складу регіону частину лісового фонду Старокутського ПНДВ, Кобаківського, Косівського та Яблунівського лісництв. З цих же міркувань північно-західна межа Покуття розширена у західному напрямку, проходячи по малому вододілу між річками Прутеть Чемегівський і Лючка, охоплюючи повністю території лісового фонду Космацького л-ва філії «Кутське ЛГ» та Верховинського л-ва філії «Верховинське ЛГ». При цьому південну (південно-західну) *лісогосподарську межу* Покуття доцільно провести дещо північніше від фізико-географічної межі регіону – по лінії Рівня – Устеріки.

Погоджуємось із твердженням (Гостюк, Мельник, 2017b), що Покутські Карпати не можуть бути окремою одиницею фізико-географічного районування (напр., районом), оскільки регіон внутрішньо різномірний – його низькогірна та середньогірна частини відносяться до різних фізико-географічних областей. Виходячи з інтересів раціонального ведення лісового господарства, Покутські Карпати доцільно характеризувати як окремий *природно-лісогосподарський регіон Українських Карпат*.

Висновки (Conclusions). Покутські Карпати характеризуються поєднанням низькогірної частини, вкритої буковими лісами з терасово-долинними і котловинно-терасовими положеннями (до 800 м н.р.м.) та середньогірної частини з мішаними хвойно-широколистяними лісами, де гірські хребти сягають висоти понад 800 м з максимальною відміткою 1483 м н.р.м. (г. Ротило).

Перелік організацій-користувачів лісового фонду з відповідними площами лісів загалом здійснено у фізико-географічних межах Покутських Карпат, встановлених З.В. Гостюк, А.В. Мельником (2017b). З погляду раціонального ведення лісового господарства, деяке корегування площі відбулись у контурах окремих лісових масивів з погляду подібності типів лісорослинних умов, типів лісу, складу лісових насаджень, що певною мірою розширило лісогосподарські межі регіону. Це, своєю чергою, вплинуло на деяке збільшення площі Покуття. Так, встановлена нами площа вкритих лісовою рослинністю земель Покутських Карпат становить 42,3 тис. га (за З.В. Гостюк, А.В. Мельником, 2017b – 39,1 тис. га в межах виділеної ними фізико-географічної одиниці), а загальна площа земель лісогосподарського призначення – 44,7 тис. га.

Існують вагомі підстави розглядати Покутські Карпати як окремий цілісний природно-лісогосподарський регіон Українських Карпат, який потребує ретельного вивчення з погляду відтворення, охорони і раціонального використання природних ресурсів, насамперед – лісових.

Список літератури (References)

- Воропай, Л.І., Куниця, М.О. (1966). *Українські Карпати*. Київ: Радянська школа [Voropai, L.I., & Kunytsia, M.O. (1966). *Ukrainian Carpathian Mountains*. Kyiv: Soviet School] (in Ukrainian)
- Білик, Г.І., Голубець, М.А., Брадїс, Є.М., Андрієнко, Т.Л., Ткаченко, В.С., Шеляг-Сосонко, Ю.Р., ... Махаєва, Л.В. (1977). *Геоботанічне районування Української РСР*. Київ: Наукова думка [Bilyk, G.I., Golubets, M.A., Bradis, E.M., Andrienko, T.L., Tkachenko, V.S., Shelyag-Sosonko, Y.R., ... Makhaeva, L.V. (1977). *Geobotanical zoning of the Ukrainian SSR*. Kyiv: Scientific Thought] (in Ukrainian)
- Генсирук, С.А., Шевченко, С.В., Бондарь, В.С., Шеляг-Сосонко, Ю.Р., Коваль, Я.В., Зайцев, В.Т., Кравчук, Ю.П. (1981). *Комплексное лесохозяйственное районирование Украины и Молдавии*. Киев: Наукова думка [Gensiruk, S.A., Shevchenko, S.V., Bondar, V.S., Shelyag-Sosonko, Yu.R., Koval, Ya.V., Zaitsev, V.T., & Kravchuk, Yu.P. (1981). *Integrated forestry zoning of Ukraine and Moldova*. Kyiv: Scientific Thought] (in Russian)
- Географічна енциклопедія України (1993). Київ: УРЕ ім. М.П. Бажана, Т. 3. С. 54-55 [Geographical encyclopedia of Ukraine (1993). Kyiv: the M.P. Bazhan. URE. Vol. 3. pp. 54-55] (in Ukrainian)
- Геренчук, К.І. (1968). Ландшафти. В кн.: *Природа Українських Карпат* (с. 208-238) / під ред. К.І. Геренчука. Львів: Вид-во Львів. ун-ту [Gerenchuk, K.I. (1968). Landscapes. In K.I. Gerenchuk (Ed.), *Nature of the Ukrainian Carpathians* (pp. 208-238). Lviv: Lviv University Publishing House] (in Ukrainian)
- Гілецький, Й.Р. (2012). Природно-географічне районування Українських Карпат як основа оптимізації природокористування у регіоні. *Науковий вісник Чернівецького університету: географія*, 612-613, 28-32 [Giletskyi, Y.R. (2012). Natural-geographic zoning of the Ukrainian Carpathians as a basis for optimizing nature use in the region. *Scientific Bulletin of Chernivtsi University: geography*, 612-613, 28-32. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvchnu_2012_612-613_9] (in Ukrainian)
- Горшенин, Н.М., Шевченко, С.В. (1954). Лесорастительные районы западных, Черновицкой и Закарпатской областей УССР. *Научные записки Львовского сельскохозяйственного института*, 4, 147-156 [Gorshenin, N.M., & Shevchenko, S.V. (1954). Forest-growing areas of the western, Chernivtsi and the Transcarpathian regions of the Ukrainian SSR. *Scientific notes of the Lviv Agricultural Institute*, 4, 147-156] (in Russian)
- Гостюк, З.В. (2018). Антропогенна модифікованість ландшафтів Покутських Карпат. *Український географічний журнал*, 2, 43-50 [Gostyuk, Z.V. (2018). Anthropogenic modification of the Pokuttya Carpathian landscapes. *Ukrainian Geographical Journal*, 2, 43-50. <https://doi.org/10.15407/ugz2018.02.043>] (in Ukrainian)
- Гостюк, З.В., Мельник, А.В. (2017а). Ландшафтна структура Покутських Карпат. *Фізична географія та геоморфологія*, 3(87), 38-47 [Gostyuk, Z.V., & Melnyk, A.V. (2017a). Landscape structure of the Pokuttya Carpathians. *Physical geography and geomorphology*, 3(87), 38-47. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/fiz_geo_2017_3_8] (in Ukrainian)
- Гостюк, З.В., Мельник, А.В. (2017б). Покутські Карпати в системі фізико-географічного районування Українських Карпат. *Регіональні проблеми ландшафтознавства та геоморфології*, 4(88), 12-21 [Gostyuk, Z.V., & Melnyk, A.V. (2017b). Pokuttya Carpathians in the system of physiographic zoning of the Ukrainian Carpathians. *Regional problems of landscape-phthology and geomorphology*, 4(88), 12-21. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/fiz_geo_2017_4_4] (in Ukrainian)
- Иваненко, Б.И. (1977). Лесорастительное районирование Калужской области. *Лесной журнал*, 2, 26-31 [Ivanenko, B.I. (1977). Forest plantation zoning of the Kaluga region. *Forest Journal*, 2, 26-31] (in Russian)
- Койнов, М.М. (1973). Фізико-географічні райони. В кн.: *Природа Івано-Франківської області* (с. 125-140) / під ред. К.І. Геренчука. Львів: Вища школа [Koinov, M.M. (1973). Physico-geographic regions. In K.I. Gerenchuk (Ed.), *Nature of the Ivano-Frankivsk region* (pp. 208-238). Lviv: Higher School] (in Ukrainian)
- Мельник, А.В. (1999). *Українські Карпати: еколого-ландшафтознавче дослідження*. Львів: Вид-во Львів. ун-ту [Melnyk, A.V. (1999). *Ukrainian Carpathians: ecological and landscape research*. Lviv: Lviv University Publishing House] (in Ukrainian)
- Міллер, Г.П., Федірко, О.М. (1990). Карпати Українські / *Географічна енциклопедія України*. Київ: УРЕ ім. М.П. Бажана, Т. 2. С. 113-114 [Miller, H.P., & Fedirko, O.M. (1990). Ukrainian Carpathians. In F.S. Babichev, V.I. Belyaev, S.I. Dorohuntsov (Eds.) *Geographical encyclopedia of Ukraine*, vol. 2, (pp. 113-114). Kyiv: the M.P. Bazhan URE] (in Ukrainian)
- Рыбин М.М., Цысь П.М. (1968). Подобласть Покутсько-Буковинских Карпат. В кн.: *Физико-географическое районирование Украинской ССР* / под ред. В.П. Попова, А.М. Маринича, А.И. Ланько. – Киев: Изд-во Киев. ун-та, 606-608 [Rybin, M.M., & Tsys, P.M. (1968). Subregion of the Pokuttsko-Bukovina Carpathians. In V.P. Popov, A.M. Marinich, A.I. Lanko (Eds.) *Physic-geographical zoning of the Ukrainian SSR* (pp. 606-608). Kyiv: Kyiv University Publishing House] (in Russian)
- Физико-географическое районирование Украинской ССР (1968) / под ред. В.П. Попова, А.И. Маринича, А.И. Ланько. Киев: изд-во Киев. ун-та [Physic-geographical zoning of the Ukrainian SSR (1968). V.P. Popov, A.I. Marinich, A.I. Lanko (Eds.). Kyiv: Kyiv University Publishing House] (in Russian)
- Фізико-географічне районування України (2009). В кн. *Національний атлас України* (с. 228-229) / під ред. О.М. Маринич, Г.О. Пархоменко, В.М. Пашченко. Київ: ДНВП Картографія [Physic-geographical zoning of Ukraine (2009). In O.M. Marynych, G.O. Parkhomenko, V.M. Pashchenko (Eds.) *National*

atlas of Ukraine (pp. 228-229). Kyiv: DNVP Cartography] (in Ukrainian)

Цись, П.М. (1964). Зовнішні Карпати. В кн.: *Природно-географічний поділ Львівського та Подільського економічних районів* (с. 165-180) / під ред. К.І. Геренчук, М.М. Койнов, П.М. Цись. Львів: Вид-во Львів. ун-ту [Tsys, P.M. (1964). The outer Carpathians. In K.I. Gerenchuk, M.M. Koinov, P.M. Tsys (Eds.), *Natural and geographic division of Lviv and Podil economic districts* (pp. 165-180). Lviv: Lviv University Publishing House] (in Ukrainian)

The Pokuttya Carpathians as a natural and forestry region of the Ukrainian Carpathians

P. Vandzhurak¹, Iu. Debryniuk²

The Pokuttya Carpathians are characterized by a combination of a low-mountain part (up to 800 m above sea level), covered with beech forests with terrace-valley positions, and a mid-mountain area with mixed coniferous and broad-leaved forests, where the mountain ranges reach a height of 900 to 1500 m above sea level.

The borders of the Pokuttya Carpathians, as the basic ones, are accepted according to the physical-geographical zoning of Z.V. Gostyuk and A.V. Melnyk (2017). However, the boundaries of physical and geographical units do not always coincide with the boundaries of distribution of tree species. For the purposes of forest management, the main factors are somewhat different, namely, they are the natural distribution of tree species, the composition of forest stands, types of forest growth conditions, forest types, and forest management patterns. In some cases, stands with a predominance of certain tree species in the composition go beyond the boundaries of the physical-geographical region, which is quite logical,

because for the purposes of forestry, the main focus is on forest growth conditions, and not on geological boundaries. Along with this, the vegetation cover is considered as an element of the physical-geographical complex, which excludes the possibility of separating the composition of the vegetation from environmental conditions, these two elements are to be considered in close interconnection.

The boundaries of the Pokuttya Carpathians in terms of basic factors, as the basis of rational forest management – *the type of forest growth conditions, forest types, species composition of native tree vegetation, economic conditions of forest management* were clarified by using the laying-on method.

Based on the interests of forestry, the boundaries (conditionally forestry-based) of the Pokuttya Carpathians, in comparison with the physical-geographical boundary, have been somewhat changed by the authors of this paper, having been slightly “moved away” in the northeast, northwest and west directions. Some adjustment of the area took place in the contours of individual forests taking into account the similarity of types of forest growth conditions, types of forest, composition of the forest stands, which to a certain extent expanded the boundaries of the region. This, in turn, led to some increase in the area of Pokuttya. Thus, the area of the forested land of the Pokuttya Carpathians is estimated to amount to 42.3 thousand ha (according to Z.V. Gostyuk, A.V. Melnyk, 2017b – 39.1 thousand ha within the limits of the physical-geographical unit identified by them), and the total area of forestry land is 44.7 thousand ha.

The forest stands of the Pokuttya Carpathians are generally of natural origin. The share of forest crops among them averages 20.5%. The area of artificial plantations within forestry units varies widely (from 65 to 1,697 hectares) and depends, first of all, on the area of the forest fund, the intensity of natural reforestation processes and the economic capabilities of the enterprise. The share of the non-forested areas is only 4.8%, and also varies considerably – from 11 to 370 ha. The non-forested lands are represented mainly by fresh cutover areas and open forest crops.

There are good reasons to consider the Pokuttya Carpathians to be as a separate integral natural forestry region of the Ukrainian Carpathians which needs to be studied from the point of view of reproduction, protection and rational use of natural resources, primarily forest ones.

Key words: the Pokuttya-Bukovyna Carpathians; physical-geographical region; natural and economic region; forestry facilities; forestry boundaries of Pokuttya.

¹ Pavlo Vandzhurak – PhD candidate. Ukrainian National Forestry University, 103 General Chuprynka st., 103, Lviv, 79057, Ukraine. Tel.: +0322-37-80-94. E-mail: pavlov.76@ukr.net ORCID: <http://orcid.org/0009-0007-5466-5824>

² Iurii Debryniuk – Full Member of the Forestry Academy of Sciences of Ukraine, Academician-Secretary of the Ukrainian Forestry Academy of Sciences, Doctor of Agricultural Sciences, Professor of the Department of Forest Crops and Forest Selection. Ukrainian National Forestry University. 103 General Chuprynka st., 103, Lviv, 79057, Ukraine. Tel.: 032-235-30-12, +38-067-195-78-36. E-mail: debrynuk_ju@ukr.net ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0994-349X>